

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ 5 [22.]*Το δάκρυ της Φεγγαροντυμένης και ο γλυκύτατος ήχος***ΠΡΩΤΗ ΕΝΟΤΗΤΑ :****Το δάκρυ της φεγγαροντυμένης και η εξαφάνισή της (στ. 1-4)****Το χαμόγελο και το δάκρυ (Η απάντηση της φεγγαροντυμένης)**

Το χαμόγελο και το δάκρυ της φεγγαροντυμένης είναι η απάντησή της στην εξομολόγηση του Κρητικού και στη σιωπηλή έκκληση που της απηύθυνε.

Το χαμόγελο

- κατ' αρχάς λειτουργεί κατευναστικά για την ταραγμένη ψυχή του ήρωα
- ερμηνεύεται από τον Κρητικό ως θετική απάντηση της θεάς στην έκκληση βοήθειας που της απευθύνει και ως υπόσχεση για αίσια έκβαση των προσπαθειών του.
- Ωστόσο, πρέπει μάλλον να θεωρήσουμε ότι η δικαίωση και η γαλήνη που υπόσχεται η θεά στον Κρητικό θα έλθει στην «άλλη» ζωή.

Το δάκρυ της φεγγαροντυμένης δηλώνει:

- τη συγκίνηση που της προκάλεσε η θλιβερή του ιστορία
- τη συμπόνια που νιώθει η θεά (α) για όσα πέρασε ο Κρητικός αλλά και (β) για όσα πρόκειται να περάσει (θάνατος της κοπέλας, δυστυχομένος μετέπειτα βίος).

Η ομοιότητα φεγγαροντυμένης - κορασιάς

Η ομοιότητα της φεγγαροντυμένης με την «κορασιά»

- αποτελεί αναμφισβήτητη έκφραση των συναισθημάτων οικειότητας και αγάπης που γέννησε στην ψυχή του ήρωα η οίπασια
- αποτελεί επίσης βασικό τεκμήριο στην προσπάθεια κάποιων ερευνητών να αποδείξουν ότι η φεγγαροντυμένη είναι η ψυχή της αρραβωνιαστικιάς.

Εχάθη, αλιά μου!

Στο σημείο αυτό η φεγγαροντυμένη εξαφανίζεται ξαφνικά, όπως ακριβώς εμφανίστηκε. Η εξαφάνισή της προκαλεί συναισθήματα πόνου στον ήρωα (όπως αποκαλύπτει το σχετλιαστικό επιφώνημα που χρησιμοποιεί).

Η απτική επαφή

Η επαφή του Κρητικού με τη φεγγαροντυμένη περνά εδώ από το οπτικό στο απτικό στάδιο: το δάκρυ της σταλάζει πάνω στο «σηκωτό» χέρι του ήρωα. Η απτική αυτή επαφή –όπως συνέβη παραπάνω (Απ.4, στ.12-36) και με την οπτική– θα προκαλέσει μια σειρά αναχρονιών (Απ.5, στ.5-20). Δεν είναι τυχαίο ότι στις αναχρονίες αυτές κεντρικό μοτίβο είναι το χέρι, ένα «όργανο» κατ' εξοχήν απτικό.

Εκφραστικά Μέσα**Γιάννης Στούπας**

Εικόνες: (α) η φεγγαροντυμένη που χαμογελά και δακρύζει (1-2)
(β) ο Κρητικός μεσοπέλαγα με σηκωμένο χέρι (4)

Επιφώνημα (+θαυμαστικό): «αλιά μου!»

Μεταφορές: «γλυκά»
Αντίθεση: «γλυκά - πόνο»
Παρομοίωση: «κι εμοιάζαν της καλής μου»
Επανάληψη: «εδάκρυσαν - δάκρυσαν»

ΔΕΥΤΕΡΗ ΕΝΟΤΗΤΑ :

Οι επιδράσεις του δάκρυσ της φεγγαροντυμένης (στ. 5-14)

[αφηγηματικό παρόν]

Αλλαγή Ήθους (Πρώτη Επίδραση)

*Εγώ από κείνη τη στιγμή δεν έχω πια το χέρι,
Π' αγνάντενεν Αγαρηνό κι εγόρευε μαχαίρι ·
Χαρά δεν του 'ναι ο πόλεμος · τ' απλώνω του διαβάτη
Ψωμοζητώντας, κι έρχεται με δακρυσμένο μάτι ·*

Μετά την επαφή με το δάκρυ της φεγγαροντυμένης, το χέρι του Κρητικού «χάνει όχι μόνο την πολεμική αλλά και τη βιοποριστική αγωνιστικότητά του και μετατρέπεται σε χέρι ζητιάνου»¹. Αυτό αποτελεί αναμφισβήτητα μια ριζική αλλαγή στο ήθος του ήρωα.

- Οι περισσότεροι μελετητές αξιολογούν την αλλαγή αυτή ως «ξεπεσμό» και «εκφυλισμό».
- Ωστόσο υπάρχουν και κάποιοι άλλοι που βλέπουν τη μεταστροφή του Κρητικού ως «ηθική ολοκλήρωση»: Θεωρούν ότι μετά τη μεταφυσική εμπειρία «ο ήρωας ... χάνει το επιθετικό του ήθος και η ύπαρξή του παίρνει μια στάση ένδειας που ζητά την πλήρωσή της μέσα στην αγάπη του άλλου»². Δεν έχουμε συνεπώς ένα πέρασμα από τη δράση και την αξιοπρέπεια στην αδράνεια και την αναξιοπρέπεια, αλλά μια μετάβαση από την ηθική του μίσους στην ηθική της αγάπης.

Τυραννικοί Εφιάλτες και Λύτρωση (Δεύτερη Επίδραση)

*Κι όταν χορτάτα δυστοχιά τα μάτια μου ζαλεύουν
Αργά, κι ονείρατα σκληρά την ξαναζωντανεύουν,
Και μέσα στ' άγριο πέλαγο τ' αστροπελέκι σκάει,
Κι η θάλασσα να καταπιή την κόρη αναζητάει,
Ξυπνώ φρενίτης, κάθομαι, κι ο νους μου κινδυνεύει,
Και βάνω την παλάμη μου, κι αμέσως γαληνεύει. -*

Καθώς ο αφηγητής χάνει την οπτική επαφή με τον έξω κόσμο (...όταν χορτάτα δυστοχιά τα μάτια του ζαλεύουν...), καταβυθίζεται πλέον στον εσωτερικό του κόσμο (όπως συνέβη και στο απόσπασμα 4.21-36). Η καταβύθιση αυτή γίνεται μέσω του ονείρου και επαναφέρει

¹ Ελένη Τσαντσάνογλου, *Η "ταυτότητα" της Φεγγαροντυμένης στον "Κρητικό" του Σολωμού...*, από τον τόμο *Μνήμη Λίνου Πολίτη*, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη, 1988, σ.182

² Ερατοσθένης Καψωμένος, *Καλή 'ναι η μαύρη πέτρα σου...* Αθήνα, εκδ. Εστία, 1992, σ.82

τον ήρωα στο χρόνο του ναυαγίου: εκεί ξανασυναντά τη φεγγαροντυμένη αλλά και ξαναζεί το σκληρό αγώνα με τις άλογες φυσικές δυνάμεις για τη σωτηρία της κορασιάς. Το παρελθόν επιστρέφει δηλαδή στο παρόν ως επαναλαμβανόμενος εφιάλτης.

Ο εφιάλτης αυτός φαίνεται να απειλεί τη νοητική του κατάσταση και να τον φέρνει στα όρια της τρέλας («*Ξυπνώ φρενίτης, κάθομαι, κι ο νους μου κινδυνεύει*»). Από την οριακή τούτη πνευματική κατάσταση τον λυτρώνει το χέρι του, το χέρι εκείνο που «ευλογήθηκε» από το θεϊκό δάκρυ της φεγγαροντυμένης.

Εκφραστικά Μέσα

Εικόνες: (α) ο ήρωας με το μαχαίρι

(β) ο ζητιάνος που απλώνει το χέρι προς τον δακρυσμένο διαβάτη

(β) το άγριο πέλαγος, το αστροπελέκι και οι δύο ναυαγοί (11-12)

(γ) ο ταραγμένος Κρητικός με την παλάμη στο μέτωπο (13-14)

Αντίθεση: Οι εικόνες (α) και (β) μεταξύ τους

Άρση-Θέση: ΑΡΣΗ: «*δεν έχω πλια το χέρι... Χαρά δεν του 'ναι ο πόλεμος*» ΘΕΣΗ: «*τ' απλώνω του διαβάτη*»

Προσωπ/ση: «*αγνάντεν ... εγύρευε ... χαρά δεν του 'ναι*» (χέρι)

«*χορτάτα*» (μάτια)

«*να καταπιεί*» (θάλασσα)

Μεταφορά: «*χορτάτα δυστοχιά*», «*σκληρά*», «*την ξαναζωντανεύουν*»,

ΤΡΙΤΗ ΕΝΟΤΗΤΑ :

Οι επιδράσεις του δακρύου της φεγγαροντυμένης (στ. 15-22)

[χρόνος ιστορίας και προΐστορίας]

Αλλαγές στο χρόνο και στην ατμόσφαιρα

Τα κύματα έσχιζα μ' αυτό, τ' άγρια και μυρωδάτα,

Εδώ από το χρόνο της αφήγησης επιστρέφουμε στο χρόνο της ιστορίας και από τη γαλήνη επιστρέφουμε εκ νέου στην τρικυμία («*Τα κύματα ... τ' άγρια*»). Το νερό της θάλασσας, ωστόσο, μοιάζει να κρατά κάτι από την προηγούμενη μαγευτική ομορφιά του («*κύματα... μυρωδάτα*»).

Αύξηση σωματικής δύναμης (Τρίτη Επίδραση)

Τα κύματα έσχιζα μ' αυτό, τ' άγρια και μυρωδάτα,

Με δύναμη πού δεν είχα μήτε στα πρώτα νιάτα...

Το δάκρυ της φεγγαροντυμένης που στάλαξε στο σηκωμένο χέρι του Κρητικού είχε - πέρα από τις μακροπρόθεσμες επιδράσεις- και μια πιο άμεση επίδραση πάνω του: αύξησε τη σωματική του δύναμη.

Η ανανεωμένη δύναμη των χεριών του τον οδηγεί συνειρμικά στους αγώνες που έδωσε στην Κρήτη κατά τη διάρκεια της Επανάστασης (Αναδρομή).

Αναδρομή στο αγωνιστικό παρελθόν του ήρωα

Γιάννης Στούπας

.....**μήτε** στα πρώτα νιάτα,
Μήτε όταν εκροτούσαμε, πετώντας τα θηκάρια,
 Μάχη στενή με τους πολλούς ολίγα παλληκάρια,
Μήτε όταν τον μπομπο - Ίσοφ και τς άλλους δύο βαρούσα.
 Σύρριζα στη Λαβύρινθο π' αλαιμαργα πατούσα.

Η αναφορά του αφηγητή στο ηρωικό παρελθόν του στην Κρήτη και στα πολεμικά του κατορθώματα έχει ως στόχο να δείξει το μέγεθος της δύναμης που ένιωσε να τον κυριεύει. Η ένταση της δύναμης δίνεται με την τριπλή σύγκριση και την τριπλή επανάληψη του «**μήτε**».

Οι πολεμικές εικόνες που ενσωματώνονται στην αναδρομή αυτή:

- (α) αναδεικνύουν το πολεμικό ήθος του ήρωα και τη γενναιότητά του
- (β) επαναφέρουν τα θέματα της αγωνιστικότητας και της πατρίδας
- (γ) αναδεικνύουν το ιστορικό υπόβαθρο του ποιήματος, αφού αναφέρο-νται σε συγκεκριμένο ιστορικό γεγονός (κατάληψη της Λαβυρίνθου)
- (δ) επικοινωνούν υπόγεια με τα κλασικά κείμενα (βλ. σχολικό βιβλίο: σελ.24, σχόλιο 49).

Επιστροφή στο χρόνο της ιστορίας

*Στο πλέξιμο το δυνατό ο χτύπος της καρδιάς μου
 (Κι αυτό μου τ' αυξαιν') έκρουζε στην πλευρά της κοράς μου.*

Ο αφηγητής μετά τη σύντομη αναδρομή (στ.16-20) επιστρέφει και πάλι στον επεισοδιακό χρόνο (στ.15). Εδώ όμως στην εικόνα του Κρητικού προστίθεται και η «κορασιά». Ο ήρωας την κρατά στην αγκαλιά του και κολυμπά, η καρδιά του χτυπά έντονα από την υπερπροσπάθεια και νομίζει ότι το καρδιοχτύπι που νιώθει στα πλευρά του είναι το καρδιοχτύπι της κοπέλας. Έτσι, νομίζοντας ότι είναι ζωντανή, συνεχίζει το μάταιο αγώνα για τη σωτηρία της.

Η ασάφεια της φράσης αυτής εντάσσεται μέσα στα πλαίσια του τεχνάσματος της απόκρυψης, που χρησιμοποιεί ο Σολωμός στον *Κρητικό*.

Εκφραστικά Μέσα

- Εικόνες: (α) ο Κρητικός που «σχίζει» τα άγρια κύματα
 (β) οι ολιγάριθμοι Κρήτες πολεμιστές που πετούν τα θηκάρια και μάχονται με τους πολυάριθμους αντιπάλους τους
 (β) ο Κρητικός που μάχεται μόνος με τρεις αντιπάλους
 (γ) ο Κρητικός που κολυμπά κρατώντας πλάι του την κορασιά

Μεταφορές: «έσχιζα», «άγρια», «μυρωδάτα»,
 «μάχη στενή», «σύρριζα», «αλαιμαργα»

Επανάληψη: «μήτε... μήτε... μήτε»

Αντίθεση: «Μάχη στενή με τους πολλούς ολίγα παλληκάρια»

Ο «ΓΛΥΚΥΤΑΤΟΣ» ΗΧΟΣ (23-56)

- (I) Η εμφάνιση του ήχου
Η επίδραση του ήχου στο σώμα του Κρητικού 23-24
- (II) Αρνητικός προσδιορισμός του ήχου (Τι δεν είναι ο ήχος)
(α) κορασιάς φωνή
(β) αηδόνι κρητικό
(γ) φιαμπόλι το γλυκό 25-43
- (III) Θετικός προσδιορισμός του ήχου (Τι είναι ο ήχος) 44-50
- (IV) Η επίδραση του ήχου στην ψυχή του Κρητικού 51-54
- (V) Η παύση του ήχου 55-56

ΤΕΤΑΡΤΗ ΕΝΟΤΗΤΑ :**Ο «γλυκύτετος» ήχος (I)****(στ. 23-24)****Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΣΤΟ ΣΩΜΑ ΤΟΥ ΚΡΗΤΙΚΟΥ****Η εμφάνιση του γλυκύτετου ήχου**

Στο σημείο αυτό ο Κρητικός βιώνει μια δεύτερη μεταφυσική εμπειρία, η οποία διαδέχεται το όραμα της φεγγαροντυμένης: πρόκειται για τη διάχυση ενός μαγευτικού ήχου. Ο ήχος αυτός λειτουργεί, όπως θα δούμε, με τρόπο που ομοιάζει προς τη λειτουργία της φεγγαροντυμένης:

- (α) φέρνει στην επιφάνεια αναμνήσεις από το παρελθόν
- (β) οι αναμνήσεις που έρχονται στην επιφάνεια ανασύρουν παρόμοια θέματα και συναισθήματα (έρωτας, πόνος, αγάπη για τη φύση, πατριδολατρεία, πόνος σκλαβιάς και ελπίδα ελευθερίας)
- (γ) εισάγουν τον Κρητικό σε μια κατάσταση έκστασης και διονυσιασμού, με όσες συνέπειες -θετικές και αρνητικές- έχει αυτό.

Η επίδραση του ήχου στο σώμα του Κρητικού

Αλλά το πλέξιμ' άργουνε και μου τ' αποκοιμούσε

Ηχος, γλυκύτετος ηχος, σπού με προβοδούσε.

Οι παραπάνω στίχοι αναδεικνύουν την φθοροποιό επίδραση του ήχου στην προσπάθεια του Κρητικού να σώσει την «κορασιά»: ο ήχος κάνει πιο αργές και άτονες τις κινήσεις του («το πλέξιμ' άργουνε»), χαλαρώνοντας την ένταση της προσπάθειάς του («μου τ' αποκοιμούσε»). Ειδικότερα, η λέξη «αποκοιμούσε» (που εδώ ασφαλώς λειτουργεί μεταφορικά) υποβάλλει την κατάσταση νάρκωσης στην οποία περιήλθε ο Κρητικός, όταν άκουσε τον ήχο.

Εκφραστικά Μέσα

Μεταφορές: «αποκοιμούσε», «γλυκύτετος»

Γιάννης Στούπας

Αναδιπλωση: «*Ηχός, γλυκύτετος ηχός*»

Προσωποποίηση: «*με προβοδούσε*»

ΤΕΤΑΡΤΗ ΕΝΟΤΗΤΑ :

Ο «γλυκύτετος» ήχος (II)

(στ. 25-43)

ΟΙ ΤΡΕΙΣ ΑΠΟΦΑΤΙΚΕΣ ΠΑΡΟΜΟΙΩΣΕΙΣ

Μια πρώτη προσπάθεια προσδιορισμού

Ο αφηγητής, προσπαθώντας να προσδιορίσει τη χροιά και την ομορφιά του υπερκόσμιου ήχου, τον συγκρίνει με τρεις φυσικούς ήχους που γνωρίζει. Όταν όμως προσπαθεί κανείς να ορίσει το υπερφυσικό με φυσικούς όρους, είναι εκ των πραγμάτων καταδικασμένος σε αποτυχία. Έτσι, οι τρεις αποφατικές παρομοιώσεις που χρησιμοποιεί αποτυγχάνουν εντέλει να προσδιορίσουν με ακρίβεια τον ήχο, αφού κατ' ουσίαν περιγράφουν όχι τι είναι ο ήχος αυτός, αλλά τι δεν είναι. Με τον τρόπο αυτό δηλώνεται ο ανοίκειος, εξωφυσικός και απροσδιόριστος χαρακτήρας του.

Το ερωτικό τραγούδι της κορασιάς

Δεν είναι κορασιάς φωνή στα δάση που φουντώνουν,

Και βγαίνει τ' άστρο του βραδιού και τα νερά θολώνουν,

Και τον κρυφό της έρωτα της βρύσης τραγουδάει,

Του δέντρου και του λουλουδιού πού ανοίγει και λυγάει.

Η εικόνα, έντονα ειδυλλιακού χαρακτήρα, έχει στοιχεία οπτικά, ακουστικά, οσφρητικά, κινητικά και χαρακτηρίζεται από υποβλητικότητα. Η περιγραφή κινείται από το γενικό («δάση», «άστρο», «νερά») στο ειδικό («της βρύσης», «του δέντρου και του λουλουδιού»).

Αξίζει να σημειωθεί ακόμη ότι η συνομιλία του ανθρώπου με τα άψυχα (τον κρυφό της έρωτα της βρύσης τραγουδάει) θεωρείται άμεση επίδραση του δημοτικού τραγουδιού.

Χρόνος	Δελινό
Τόπος	Ξεκινά με κέντρο τα δάση και διευρύνεται
Υφή Ήχου	Ερωτικός
Πηγή Ήχου	ανθρώπινη φωνή
Επίδραση Ήχου	-

ΕΚΦΡΑΣΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

Εικόνα: στ.25-28 (βλ. παραπάνω)

Δραματικός ενεστώτας: «δεν είναι», «φουντώνουν», «βγαίνει» ...

Περιφραση: «τ' άστρο του βραδιού»

Πολυσύνδετο: «και... και... και...»

Χιαστό: βγαίνει τ' άστρο - τα νερά θολώνουν

Του δέντρου και του λουλουδιού πού ανοίγει και λυγάει

Το κρητικό αηδόني

*Δεν είν' αηδόني κρητικό, που σέρνει τη λαλιά του
 Σε ψηλούς βράχους κι άγριους όπ' έχει τη φωλιά του,
 Κι αντιβουίζει ολονυχτίς από πολλή γλυκάδα
 Η θάλασσα πολύ μακριά, πολύ μακριά η πεδιάδα,
 Ωστε που πρόβαλε η αυγή και έλιωσαν τ' αστέρια,
 Κι ακούει κι αυτή και πέφτουν της τα ρόδα από τα χέρια*

Και αυτές οι ειδυλλιακές εικόνες έχουν στοιχεία οπτικά, ακουστικά, οσφρητι-κά, κινητικά και χαρακτηρίζονται από υποβλητικότητα. Η περιγραφή κινείται από το κοντινό στο μακρινό. Η εικόνα της προσωποποιημένης αυγής με ρόδα στα χέρια ανάγεται στη «ροδοδάκτυλη Ηώ» των ομηρικών επών.

Χρόνος	Νύχτα έως την αυγή
Τόπος	Ξεκινά με κέντρο τους «ψηλούς βράχους» και διευρύνεται Κρήτη («κρητικό»)
Υφή Ήχου	παρατεταμένος («σέρνει»), γλυκός («γλυκάδα»)
Πηγή Ήχου	αηδόني
Επίδραση Ήχου	ανταπόκριση φύσης («αντιβουίζει» «πέφτουν της τα ρόδα»)

ΕΚΦΡΑΣΤΙΚΑ ΜΕΣΑΕικόνες:

το αηδόني και ο γύρω χώρος
 η αυγή με τα ρόδα

Δραματικός ενεστώτας:

«είν'», «σέρνει», «έχει», «αντιβουίζει» ...

Μεταφορά:

«σέρνει», «γλυκάδα», «έλιωσαν»

Υπερβολή:

«αντιβουίζει... η θάλασσα... η πεδιάδα»

Χιαστό:

«η θάλασσα πολύ μακριά - πολύ μακριά η πεδιάδα»

Προσωποποίηση:

η αυγή

Το γλυκό φιαμπόλι

*Δεν είν' φιαμπόλι το γλυκό, οπού τα' αγρίκαα μόνος
 Στον Ψηλορείτη όπου συχνά μ' ετράβουνεν ο πόνος
 Κι έβλεπα τ' άστρο τ' ουρανού μεσουρανίς να λάμπει
 Και του γελούσαν τα βουνά, τα πέλαγα κι οι κάμποι·
 Κι ετάραζε τα σπλάχνα μου ελευθερίας ελπίδα
 Κι' εφώναζα: «ώ θεϊκιά κι όλη αίματα Πατρίδα!»
 Κι άπλωνα κλαιόντας κατ' αυτή τα χέρια με καμάρι·
 Καλή 'ν' η μαύρη πέτρα της και το ξερό χορτάρι.*

Η εικόνα έχει στοιχεία οπτικά και ακουστικά. Σημείο αναφοράς είναι ο Κρητικός που κάθεται σε μια πλαγιά του Ψηλορείτη και ακούει το σουραύλι. Η περιγραφή ξεκινά από αυτόν και κινείται προς τον ουρανό και αργότερα προς τη γύρω πλάση (σφαιρική σκηνοθεσία).

Το φιαμπόλι (σουραύλι) δίνει στην εικόνα ποιμενικό χρώμα και μας παραπέμπει στην κλασικιστική τάση του αρκαδισμού.

Χρόνος	μεσημέρι
Τόπος	Ψηλορείτης (ως κέντρο μιας σφαίρας)
Υφή Ήχου	γλυκός («φιαμπόλι το γλυκό»)
Πηγή Ήχου	ποιμενικός αυλός
Επίδραση Ήχου	στην ψυχή του ήρωα («πόνος», «ελευθερίας ελπίδα»)

ΕΚΦΡΑΣΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

Εικόνες:

ο Κρητικός κάπου στον Ψηλορείτη και ο ήχος από το φιαμπόλι που διαχέεται παντού η καταματωμένη Πατρίδα

Δραματικός ενεστώτας:

«είν'», «σέρνει», «έχει», «αντιβουίζει» ...

Μεταφορά:

«φιαμπόλι το γλυκό», «θεϊκιά...πατρίδα»

Περίφραση:

«άστρο τ' ουρανού»

Συνεκδοχή:

«ετάραζε τα σπλάχνα μου» (ήλιος)

Χιαστό:

«η θάλασσα πολύ μακριά - πολύ μακριά η πεδιάδα»

Προσωποποίηση:

τα βουνά, τα πέλαγα, οι κάμποι η Πατρίδα

Πολυσύνδετο:

κι ... και... κι... κι... κι...

Το θέμα της πατρίδας και τα συναισθήματα του Κρητικού

Το «γλυκό φιαμπόλι» φέρνει στην επιφάνεια τον πατριωτισμό του Κρητικού. Ο Κρητικός φαίνεται να νιώθει πόνο για τη δυσβάσταχτη σκλαβιά των Ελλήνων στους Τούρκους. Ο πόνος αυτός είναι -όπως δηλώνει- και ο λόγος που τον οδηγεί συχνά στις πλαγιές του Ψηλορείτη («στον Ψηλορείτη όπου συχνά μ' ετράβουνεν ο πόνος»). Το φιαμπόλι, που ακούει εκεί, φαίνεται να εγείρει με ένταση στην ψυχή του την ελπίδα της ελευθερίας («ετάραζε τα σπλάχνα μου ελευθερίας ελπίδα»). Ο Κρητικός ανάγει την πατρίδα σε ιερή αξία («θεϊκιά») και μνημονεύει με παραστατικό τρόπο τους αιματηρούς αγώνες που έδωσαν οι Έλληνες για τη λευτεριά τους («όλη αίματα Πατρίδα!»). Στη συνέχεια, φαίνεται να απλώνει κλαίγοντας τα χέρια του προς την προσωποποιημένη Πατρίδα («άπλωνα κλαίοντας κατ' αυτή τα χέρια»). Το κλάμα του δε δηλώνει οίκτο αλλά πατριωτισμό, συγκίνηση και πόνο. Άλλωστε ακόμη και την ώρα που ο πόνος του εντείνεται, η εθνική υπερηφάνεια δεν παύει να εμποτίζει την ψυχή του («με καμάρι»)

«Καλή 'ν' η μαύρη πέτρα της και το ξερό χορτάρι»

Γιάννης Στούπας

Το θεματικό μοτίβο του στίχου αυτού επανέρχεται 31 φορές στα κείμενα του Σολωμού. Η «μαύρη πέτρα» και το «ξερό χορτάρι» δηλώνουν τη φτώχεια της ελληνικής γης (πετρώδες έδαφος, απουσία νερού, φτώχη βλάστηση). Τα χαρακτηριστικά αυτά, ωστόσο, ιδωμένα μέσα από ένα πρίσμα άδολης και αγνής αγάπης προς την πατρική γη, μεταμορφώνονται σε αξίες πολύτιμες. Αυτό ακριβώς υποδηλώνει η χρήση του επιθέτου «καλή».

Ο συσχετισμός του στίχου με την «Καταστροφή των Ψαρών» μας επιτρέπει να υποθέσουμε ότι γίνεται αναφορά στην πυρπόληση και την ερήμωση της ελληνικής γης, που παρουσιάζεται ως αποτέλεσμα των εθνικών αγώνων για ελευθερία.

Κοινά στοιχεία των 3 παρομοιώσεων

- Κινητοποιούν τη μνήμη του ήρωα, αναβιώνοντας εικόνες από το παρελθόν του.
- Οι εικόνες που ανασύρονται από τη μνήμη του ήρωα κινούνται γύρω από κοινούς θεματικούς άξονες (τόπος, χρόνος, πηγή, υφή, επίδραση).
- Συνδυάζουν οπτικά και ακουστικά στοιχεία.
- Παρουσιάζουν τη φύση στο σύνολό της (επίγεια και ουράνια, άψυχη και έμψυχη, ανθρώπινη και μη-ανθρώπινη).
- Το ακουστικό ερέθισμα φαίνεται να επιδρά σε κάθε πτυχή της φύσης.
- Το φυσικό τοπίο είναι ειδυλλιακό.

ΠΕΜΠΤΗ ΕΝΟΤΗΤΑ :

Ο «γλυκύτατος» ήχος (III)

(στ. 44-50)

Ο (ΘΕΤΙΚΟΣ) ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΗΧΟΥ

Κάποια χαρακτηριστικά γνωρίσματα του ήχου

Ίσως δε σώζεται στη γη ήχος που να του μοιάζει

Δεν είναι λόγια· ήχος λεπτός ... ..

Δεν ήθελε τον ξαναπεί ο αντίλαλος κοντά του.

Αν είν' δεν ήξερα κοντά, αν έρχονται από πέρα·

Σαν του Μαϊού τες ευωδιές γιόμιζαν τον αέρα,

Γλυκύτατοι, ανεκδιήγητοι ... ..

Μόλις είν' έτσι δυνατός ο Έρωτας και ο Χάρος.

Ο αφηγητής εδώ προσπαθεί να ορίσει τον ήχο θετικά: προσπαθεί δηλαδή να προσδιορίσει τι είναι και όχι τι δεν είναι. Τα αποτελέσματα της προσπάθειας αυτής, ωστόσο, είναι εξίσου αποτυχημένα, αφού και εδώ η περιγραφή του ήχου παραμένει αόριστη, ασαφής και κατ' ουσίαν «προβληματική».

Τα χαρακτηριστικά του ήχου, όπως παρουσιάζονται εδώ, είναι τα εξής:

1. Μοιάζει με ορισμένους φυσικούς ήχους, χωρίς όμως να ταυτίζεται απόλυτα με κάποιον απ' αυτούς, γιατί ξεπερνά τα φυσικά όρια, είναι ήχος υπερφυσικός («λαλούμενο, πουλί, φωνή, δεν είναι να ταιριάζει»).
2. Η ηχητική εντύπωση που αφήνει είναι μοναδική («Ίσως δε σώζεται στη γη ήχος που να του μοιάζει»).

Γιάννης Στούπας

3. Δεν συνοδεύεται από έναρθρο λόγο ή δεν υπάρχουν λόγια για να τον περιγράψουν («δεν είναι λόγια»). Την εντύπωση του άρρητου και του απροσδιόριστου εντείνει το σχήμα αποσιώπησης (... ..).
4. Είναι λεπτός («ήχος λεπτός»)
5. Δεν έχει αντίλαλο («Δεν ήθελε τον ξαναπεί ο αντίλαλος κοντά του»), γεγονός που επιβεβαιώνει τον υπερφυσικό του χαρακτήρα.
6. Η απόσταση της πηγής που τον παράγει είναι απροσδιόριστη («Αν είν' δεν ήξερα κοντά, αν έρχονται από πέρα»).
7. Είναι πλούσιος, διαχέεται παντού και κυριαρχεί απόλυτα στο φυσικό χώρο («σαν του Μαϊού τες ευωδιές γιόμιζαν τον αέρα»).
8. Είναι πολύ ευχάριστος ακουστικά («γλυκύτατοι»).
9. Η λέξη «ανεκδιήγητοι» πέρα από την εντύπωση του απροσδιόριστου, υποβάλλει –με το θρησκευτικό της χρώμα– και την αίσθηση του θεϊκού.
10. Οι πληθυντικοί («έρχονται», «γιόμιζαν», «γλυκύτατοι», «ανεκδιήγητοι») δηλώνουν προφανώς ότι ο ήχος αυτός έμοιαζε με ένα μείγμα πολλών και διαφορετικών ήχων που εκπέμπονταν συγχρόνως από πολλές και διαφορετικές κατευθύνσεις.
11. Έχει μεγάλη επιδραστικότητα και επενεργεί διονυσιακά, βυθίζοντας σε έκσταση αυτόν που τον ακούει. Αυτό υποβάλλει η σύγκριση του ήχου με τα δυο κατεξοχήν διονυσιακά βιώματα, τον Έρωτα και το Θάνατο («μόλις είν' έτσι δυνατός ο Έρωτας και ο Χάρος»).

Εκφραστικά Μέσα

<u>Μεταφορές:</u>	«λεπτός», «γιόμιζαν», «γλυκύτατοι»
<u>Επαναφορές:</u>	«δεν... δεν...» (45-46) «αν... αν...» (47)
<u>Συναίσθησια:</u>	Σύγκριση του ήχου με του Μαϊού τες ευωδιές «γλυκύτατοι» (ήχοι)
<u>Παρομοίωση:</u>	«σαν του Μαϊού τες ευωδιές»
<u>Αποσιώπηση:</u>	στ.45 και στ.49

ΕΚΤΗ ΕΝΟΤΗΤΑ :

Ο «γλυκύτατος» ήχος (IV) (στ. 51-54)

Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΗΧΟΥ ΣΤΗΝ ΨΥΧΗ ΤΟΥ ΚΡΗΤΙΚΟΥ

Διονυσιασμός (η επίδραση του ήχου στον Κρητικό)

*Μ' άδραχνεν όλη την ψυχή, και να 'μπει δεν ημπορεί
Ο ουρανός, κι η θάλασσα, κι η ακρογιαλιά, κι η κόρη
Με άδραχνε, και μ' έκανε συχνά ν' αναζητήσω
Τη σάρκα μου να χωρισθώ για να τον ακλουθήσω.*

Ως δ ι ο ν υ σ ι α σ μ ό ς ορίζεται η υπέρβαση της ατομικότητας και των ορίων που αυτή θέτει μέσω της απορρόφησης του ανθρώπινου εγώ από έναν ευρύτερο - εξωατομικό πόλο. Ο Έρωτας και ο Θάνατος, μάλιστα, με τους οποίους συσχετίστηκε ο

Γιάννης Στούπας

ήχος λίγο παραπάνω («Μόλις είν' έτσι δυνατός ο Έρωτας και ο Χάρος») είναι δυο εκδηλώσεις του διονυσιακού ενστικτού που ενυπάρχει στον άνθρωπο:

Έρωτας: κυριεύει ολοκληρωτικά την ψυχή του ανθρώπου και του αποσπά την προσοχή από οτιδήποτε δεν ταυτίζεται με το αντικείμενο του έρωτά του.

Θάνατος: απορροφά τη δύναμη του ανθρώπου για ζωή.

Ο τρόπος που περιγράφει ο αφηγητής την επίδραση που άσκησε πάνω του ο ήχος θυμίζει σαφώς **ερωτοληψία** («Μ' άδραχεν όλη την ψυχή, και να 'μπει δεν ημπορεί / Ο ουρανός, κι η θάλασσα, κι η ακρογιαλιά, κι η κόρη») και **πόθο θανάτου** («Με άδραχνε, και μ' έκανε συχνά ν' αναζητήσω / Τη σάρκα μου να χωρισθώ για να τον ακλουθήσω»).

Πλατωνισμός και Χριστιανισμός («Δυισμός»)

Με άδραχνε, και μ' έκανε συχνά ν' αναζητήσω

Τη σάρκα μου να χωρισθώ για να τον ακλουθήσω.

Ο δυισμός, η αντίληψη που θέλει τον κόσμο γενικότερα αλλά και τον άνθρωπο ειδικότερα να αποτελείται από δύο υποστάσεις, μια υλική και μια πνευματική, έχει διαποτίσει τη δυτική κουλτούρα. Η ιδεαλιστική φιλοσοφία, δια του Πλάτωνος και των πνευματικών του τέκνων, και αργότερα ο Χριστιανισμός προέβαλαν και καθιέρωσαν το δυιστικό τρόπο σκέψης, δίνοντας τον πρωτεύοντα ρόλο στην πνευματική υπόσταση.

Ο Σολωμός, επηρεασμένος από τον ιδεαλισμό αλλά και το χριστιανισμό, υιοθετεί αυτήν την οπτική, η οποία απηχείται σε όλα σχεδόν τα μεγάλα ποιητικά του έργα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι και το απόσπασμα 5.53-54 του Κρητικού.

Εκφραστικά Μέσα

Προσωποποίηση: ο ήχος

Μεταφορές: «άδραχνε», «μπει»

Επαναφορές: «μ' άδραχεν... με άδραχνε...» (51... 53)

Υπερβολή: *όλη την ψυχή*

Πολυσύνδετο: «Ο ουρανός, κι η θάλασσα, κι η ακρογιαλιά, κι η κόρη»

ΕΚΤΗ ΕΝΟΤΗΤΑ :

Ο «γλυκύτατος» ήχος (V)
(στ. 55-56)

Η ΠΑΥΣΗ ΤΟΥ ΗΧΟΥ

Η παύση του ήχου και η επάνοδος του χρέους

Έπαψε τέλος, κι άδειασεν η φύσις κι η ψυχή μου·

Πού εστέναξε κι εγιόμισεν ευθύς οχ την καλή μου·

Όπως συνέβη και με τη φεγγαροντυμένη, ο ήχος χάνεται, αφήνοντας μια θλίψη στην ψυχή του Κρητικού («εστέναξε»).

Η παύση του ήχου σηματοδοτεί την απελευθέρωση της φύσης από τη μαγική επίδρασή του και την επιστροφή του ήρωα από τη διονυσιακή έκσταση στην απτή πραγματικότητα. Η κορασιά, εκδιωγμένη από την ψυχή του Κρητικού για όση ώρα

ακουγόταν ο υπερκόσμιος ήχος, επανέρχεται τώρα στο νου του: Η θείκη μαγεία δίνει και πάλι τη θέση της στο ανθρώπινο χρέος.

ΕΒΔΟΜΗ ΕΝΟΤΗΤΑ :

Το δραματικό τέλος
(στ. 57-58)

Το τέλος: τα συναισθήματα του Κρητικού

*Και τέλος φθάνω στο γιαλό την αρραβωνιασμένη,
Την απιθώνω με χαρά, κι ήτανε πεθαμένη.*

Το ποίημα κλείνει με τρόπο απρόοπτο: ο Κρητικός έχει δεχθεί το μεταφυσικό άγγιγμα, έχει ακούσει την ουράνια αρμονία και η ψυχή του είναι μεστή από ελπίδες. Η άφιξη του στην ακτή τον γεμίζει αγαλλίαση. Ο αγώνας του να σώσει την αγαπημένη του κορασιά φαίνεται πως έχει στεφθεί με επιτυχία. Όταν όμως γεμάτος χαρά αφήνει το σώμα της στην ακτή, διαπιστώνει ότι είναι νεκρή. Το ποίημα τελειώνει εκεί. Τα επόμενα μας είναι γνωστά.

Τα συναισθήματα του Κρητικού δε δηλώνονται· υπονοούνται εκφραστικά:

- (1) Εκπληξη: δηλώνεται μέσα από την αντίθεση «χαρά» – «πεθαμένη». Το πέρασμα από τη χαρά στο πένθος, που συμβαίνει μέσα στον ίδιο στίχο, δηλώνει την αιφνίδια μεταστροφή συναισθημάτων του ήρωα.
- (2) Πόνος: αν και δε δηλώνεται εκ νέου, μπορούμε να τον αντιληφθούμε από αυτά που ήδη γνωρίζουμε για τον Κρητικό. Η σιωπή που ακολουθεί μετά τη λέξη «πεθαμένη» υ π ο β ά λ λ ε ι τον άφατο πόνο που ακολουθεί μετά το θάνατο ενός πολυαγαπημένου προσώπου.
- (3) Ηθική ταπεινώση: η σωτηρία της κόρης ήταν για τον Κρητικό το τελευταίο μεγάλο ηθικό χρέος που προσπάθησε να εκπληρώσει (μετά τους αποτυχημένους αγώνες που έδωσε για την προάσπιση της πατρίδας και της οικογένειάς του). Η νέα αποτυχία του δηλώνει την καθολική ηθική του συντριβή (βλ. το μοτίβο της δοκιμασίας).

Απόκρυψη και κύκλος

- Το τέχνασμα της απόκρυψης είναι μια από τις βασικότερες αφηγηματικές τεχνικές του ποιήματος. Ο ποιητής προσπαθεί σε ολόκληρο το ποίημα να αποκρύψει επιμελώς το θάνατο της κόρης. Ασφαλώς φροντίζει να καλλιεργήσει ένα κλίμα υποψίας γύρω από το θέμα αυτό, χωρίς όμως να αποκαλύψει εμφανώς το γεγονός. Η τελική αποκάλυψη γίνεται στο τέλος του ποιήματος· για την ακρίβεια, στην τελευταία του λέξη («πεθαμένη»).
- Το σχήμα του κύκλου είναι, κατά τον Δ. Ν. Μαρωνίτη, η έσχατη απόδειξη του ότι ο «Κρητικός» είναι ολοκληρωμένο ποίημα και όχι απόσπασμα (όπως πίστευε ο πρώτος εκδότης του Σολωμού, Ιάκωβος Πολυλάς). Το ποίημα αρχίζει και τελειώνει με την ακρογιαλιά: στην αρχή του ποιήματος «το ακρογιάλι» είναι ο μακρινός και απρόσιτος στόχος. Στο τέλος του ποιήματος ο στόχος αυτός κατακτάται («Και τέλος φθάνω στο γιαλό»). Η περιπέτεια του Κρητικού έχει πλέον ολοκληρωθεί.